

غیبت و اثر سوء آن در قرآن و احادیث

گرد آورنده : زهرا قراگوزلو
استاد راهنما : سرکار خانم بیگلی
دانشکده پرستاری بانک ملی
سال تحصیلی 98-99

به نام خداوند بخشنده مهربان

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله:
مَنْ اغْتَابَ مُسْلِمًا أَوْ مُسْلِمَةً لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ وَ
لَا صِيَامَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً إِلَّا أَنْ يَغْفِرَ لَهُ صَاحِبُهُ،

هر کس از مرد یا زن مسلمانی غیبت کند، خداوند تا چهل

شبانه روز نماز و روزه او را نپذیرد مگر این که

غیبت شونده او را ببخشد.

(بحار الأنوار، ج 75، ص 258، ح 53)

مفهوم غیبت

غیبت در لغت به معنای «پشت سرکسی بدگویی کردن» یا «پشت سرکسی حرف زدن» است (عمید، 1363، 1745). در اصطلاح شهید ثانی در کشف‌الراییه غیبت را در اصطلاح چنین تعریف نموده است: «غیبت آن است که انسان، مردم را متوجه عیوب شخصی بکند که او دوست ندارد این سخنان درباره‌اش زده شود و هدف گوینده آن باشد که به آن شخص اهانت کند و او را تحقیر نماید» (الشهیدالثانی، 1403 ق، 74).

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در تبیین مفهوم غیبت می‌فرمایند:

«أَتَدْرُونَ مَا الْغَيْبَةُ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: ذَكَرَكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ» (آیا می‌دانید که غیبت چیست؟ عرض کردند: خدا و رسول او داناتر است. فرمودند: آن است که یاد کنی برادر خود را به چیزی که او را ناخوش آید) (النجفی، 1368، 22، 63 و مجلسی، 1403، 75، 222).

آثار غیبت

علی‌رغم اینکه حرمت غیبت، از مسلمات و ضروریات فقه به شمار می‌رود و شاید به جرئت بتوان ادعا کرد که هیچ مسلمانی در حرمت آن شک و تردیدی ندارد؛ اما متأسفانه کمتر انسانی را می‌توان پیدا کرد که در شبانه‌روز مرتکب این عمل ناپسند نشود.

بدون شک غیبت، آثار مخرب و زیانبار فراوانی را برای غیبت‌کننده، غیبت شونده و همچنین برای شنونده یا شنوندگان غیبت، به بار می‌آورد. لذا آثار غیبت طی دو مرحله به اختصار بیان می‌شود:

الف) آثار فردی

1. حبیط اعمال نیک

بدون تردید اعمال نیک، بزرگ‌ترین سرمایه انسان به شمار می‌رود؛ سرمایه‌ای که سعادت و خوشبختی دنیوی و اخروی او به آن بستگی دارد. از جمله پیامدها و شاید بتوان گفت دردناک‌ترین و زجرآورترین پیامدهای غیبت، از دست دادن اعمال نیک و انتقال آن به نامه عمل کسی است که غیبت او را کرده است.

3. عامل پیشگیری از انحرافات: خداوند در سوره عنکبوت آیه 45 می‌فرماید: «آنچه را از کتاب آسمانی قرآن بر تو وحی شد بر خلق تلاوت کن و نماز را (که بزرگ‌ترین عبادت خداوند است) به جای آر که همانا نماز است که اهل نماز را از هر کار زشت و منکر بازمی‌دارد و همانا ذکر خدا بزرگ‌تر (و برتر از اندیشه خلق) است و خدا بر هر چه کنید آگاه است». نماز به انسان شناخت و قرب می‌دهد و این نزدیکی سبب می‌شود تا معرفت فرد به زشت بودن گناه شدید شود و انسان را از گناهان بازدارد و به او جهت دهد تا در صراط مستقیم گام بردارد و هرگز از این راه به گمراهی کشیده نشود. يك فرد معتقد و مذهبی که نماز را به جای می‌آورد، کمتر در معرض فشارهای روانی، افسردگی و اضطراب قرار می‌گیرد و هرگز به بزهکاری، اعتیاد و دیگر انحرافات اجتماعی روی نمی‌آورد. فرد معتقد می‌داند که با توکل به خداوند از طریق نماز، دعا، نیایش و مطلب حاجت از خداوند، احساس بهتری پیدا خواهد کرد. او احساس می‌کند که در انجام کارها موفق‌تر، بانشاط‌تر، امیدوارتر، پرنرژی‌تر و آرام بوده و حرکات سنجیده و مطابق با واقعیت‌ها را خواهد داشت (شرفی، 1379، 14).

امام صادق (علیه السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«الْغَيْبَةُ حَرَامٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَإِنَّهَا لَتَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ» (غیبت کردن برای هر مسلمانی حرام است و همان‌گونه که آتش هیزم را می‌خورد، غیبت نیز کارهای نیک انسان را می‌خورد و از بین می‌برد) (الجبعی العاملی الشامی (الشهیدالثانی)، 1403ق، 9).

2. مانع قبولی عبادات

گاه اتفاق می‌افتد که انسان با کلی زحمت و تلاش، عمل نیک و پسندیده‌ای انجام می‌دهد؛ اما با یک لحظه غفلت مرتکب غیبت می‌شود و بدین وسیله مانع ثبت آن در نامه عمل خویش می‌شود؛ چراکه یکی از پیامدهای غیبت، عدم قبولی طاعات و عبادات است.

رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) در ضمن حدیثی می‌فرماید:

«مَنْ اغْتَابَ مُسْلِمًا أَوْ مُسْلِمَةً، لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى صَلَاتَهُ وَ لَا صِيَامَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ لَيْلَةً، إِلَّا أَنْ يَغْفِرَ لَهُ صَاحِبُهُ» (هرکس از مرد یا زن مسلمان، غیبت کند، خداوند متعال نماز و روزه او را تا چهل شبانه‌روز نمی‌پذیرد؛ مگر آنکه شخص غیبت شده، او را ببخشد) (النوری الطبرسی، 1408 ق، 7، 322)

3. کاهش ارزش عبادت‌ها

در روایت آمده است، کسی که مرتکب غیبت شود، ارزش عبادات او کم می‌شود.

رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) می‌فرماید:

«الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ إِنْتِظَارًا لِلصَّلَاةِ عِبَادَةٌ مَا لَمْ يَحْدِثْ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا يَحْدِثُ؟ قَالَ: الْإِغْتِيَابُ» (نشستن در مسجد و انتظار کشیدن برای رسیدن وقت نماز، عبادت است تا زمانی که حدیثی از انسان سر نزنند. سؤال شد: حدیث چیست؟ فرمود: غیبت) (کلینی، 1388 ق، 2، 266).

4. محرومیت از بهشت

یکی از پیامدهای ناگوار غیبت، محرومیت از بهشت است.

پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله وسلم) در این رابطه می‌فرماید:

«تَحْرِمُ الْجَنَّةَ عَلَى ثَلَاثَةٍ: عَلَى النَّمَامِ، وَ عَلَى الْمُغْتَابِ، وَ عَلَى مَدْمِنِ الْخَمْرِ» (بهشت بر سه نفر حرام است: سخن‌چین، کسی که غیبت می‌کند و کسی که دائم‌الخمر باشد) (الحرالعالمی، 1414 ق، 12، 281).

«و أوحى الله عزوجل إلى موسى بن عمران إن المغتتاب إذا تاب فهو آخر من يدخل الجنة و إن لم يتب فهو أول من يدخل النار» (خداوند به حضرت موسی وحی فرستاد که اگر غیبت‌کننده توبه نماید، آخرین کسی است که به بهشت وارد می‌شود و اگر توبه نکند اولین کسی خواهد بود که داخل آتش می‌شود (الجبعی العاملی الشامی (الشهیدالثانی)، 288 و مجلسی، 1403ق، 72، 222).

5. غیبت‌کننده از ولایت خدا بیرون است:

غیبت در بُعد معنویش باعث می‌شود که به رشته دوستی میان خالق و مخلوق، ضربه وارد شود. انسان وقتی تحت حکومت پروردگار باشد، همه اعمالش در محور خواسته‌های خدا قرار می‌گیرد و رنگ الهی می‌یابد؛ اما وقتی تحت حکومت و سرپرستی شیطان باشد، کارهایش رنگ شیطانی می‌گیرد و از اوج عظمت به حضيض ذلت سقوط می‌کند.

امام صادق (علیه‌السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«مَنْ رَوَى عَلَيَّ مُؤْمِنٍ رَوَايَةً يُرِيدُ بِهَا شَيْنَهُ وَ هَدَمَ مُرُوعَتَهُ لَيْسَ فُطْرًا مِنْ أَعْيُنِ النَّاسِ أُخْرِجَهُ اللَّهُ مِنْ وَلايَتِهِ إِلَيَّ وَ لا يَتَّخِذُ الشَّيْطَانُ فِلا يَقْبَلُهُ الشَّيْطَانُ» (هر کس به منظور عیب‌جویی و ریختن آبروی مؤمنی سخنی علیه او بگوید تا او را از چشم مردم بیندازد، خداوند چنین کسی را از ولایت خودش بیرون می‌کند و به سوی ولایت شیطان می‌فرستد و شیطان او را نمی‌پذیرد) (الحرالعاملی، 1414ق، 12، 258، 16319).

6. دین انسان را از بین می‌برد

روایاتی در زمینه تأثیر غیبت بر از بین بردن دین انسان وجود دارد که به دو مورد از آن اشاره خواهد شد: پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرماید:

«الغيبَةُ وَ النَّمِيمَةُ يَحْتَرِّانِ الْإِيمَانَ كَمَا يَعْضُدُ الرَّاعِي الشَّجْرَةَ» (همان‌گونه که شبان، برگ درختان را می‌ریزد، غیبت و سخن‌چینی نیز ایمان انسان را بی‌شاخ و برگ می‌کند) (کلینی، 1388ق، 2، 357).

(ب) آثار اجتماعی

1. ریختن آبرو و شکستن حرمت افراد

اسلام همان‌گونه که برای جان و مال انسان اهمیت و ارزش قائل شده و هر گونه تعرض نسبت به آن را حرام دانسته، آبرو و حیثیت او را نیز محترم شمرده است.

پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله وسلم) در این زمینه می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَ مَالَهُ وَ عِرْضَهُ» (خداوند خون، مال و آبروی مسلمان را بر دیگران حرام کرده است) (الجرجانی، 1409ق، 7، 232 و الأنصاری القرطبی، 1405ق، 16، 332).

امام صادق (علیه‌السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«لَا تَغْتَبِ فَتَغْتَبِ وَلَا تَحْفَرِ لِأَخِيكَ حُفْرَهُ فَتَقَعْ فِيهَا، فَإِنَّكَ كَمَا تُدِينُ تُدَانُ» (غیبت نکن که مورد غیبت واقع می‌شوی و برای برادرت گودالی نکن که خود در آن خواهی افتاد، به راستی که هر جوری با دیگران معامله کنی به همان صورت با تو معامله شود) (مجلسی، 1403ق، 72، 247، 16).

2. ایجاد دشمنی

از آنجا که غیبت، آبروی مؤمنی را می‌ریزد، او را دشمن غیبت‌کننده می‌کند. همچنین دوستان کسی که از او غیبت شده، به غیبت‌کننده به دیده دشمنی می‌نگرند؛ هر چند شاید دیدشان درباره کسی که نقصش بیان شده است نیز عوض شود؛ پس غیبت‌کننده، هم خشم پروردگار و هم خشم بندگان او را برمی‌انگیزد.

امام علی (علیه‌السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«إِيَّاكَ وَ الْغَيْبَةَ، فَإِنَّهَا تَمَقَّتْكَ إِلَى اللَّهِ وَ النَّاسِ، وَ تَحْبِطُ أَجْرَكَ» (از غیبت پرهیز، چون موجب می‌شود مورد خشم و دشمنی خدا و مردم قرار گیری و اجر و پاداشت نابود شود) (ری شهری، 3، 2328).

در حدیث قدسی آمده است:

«مَنْ تَرَكَ الْغَيْبَةَ ظَهَرَتْ مَحَبَّتُهُ فِي الْقُلُوبِ» (کسی که غیبت و بدگویی دیگران را ترک کند، محبتش در دلها آشکار می‌شود) (کتابچی).

3. از بین رفتن وحدت و انسجام

گناه غیبت، نه تنها موجب فساد در ایمان و اخلاق شخص و رسوایی او در دنیا و آخرت می‌شود، بلکه مفساد اجتماعی و بشری را هم به دنبال دارد.

امام علی(علیه السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«إِيَّاكَ وَ الْغَيْبَةَ، فَأَنَّهَا تَمَقَّتْكَ إِلَى اللَّهِ وَ النَّاسِ، وَ تَحْبِطُ أَجْرَكَ» (از غیبت پرهیز، چون موجب می‌شود مورد خشم و دشمنی خدا و مردم قرار گیری و اجر و پاداشت نابود شود) (ری شهری، 3، 2328).

4. تبلیغ و گسترش زشتی‌ها

از آنجا که غیبت، بیان عیب و نقص شخص یا بازگفتن کار زشت او در غیابش او است، با این رفتار، زشتی آن عمل ناپسند از بین می‌رود، چنان که اگر شنونده در مقابل غیبت‌کننده سکوت اختیار کند و واکنشی نشان ندهد باعث می‌شود او در انجام این کار، جسارت و جرئت بیشتری یابد و زشتی غیبت را درک نکند، همچنین زشتی و قبحی که عمل بازگوشده پیش از غیبت، نزد شنونده داشته است، شکسته یا دست‌کم ضعیف می‌شود.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید:

« هر کس درباره مؤمنی آنچه که با چشم دیده یا باگوش شنیده است باز گوید، از کسانی است که خداوند عزوجل درباره آنان می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» (یعنی همانا کسانی که دوست دارند زشتی‌ها در بین کسانی که ایمان آورده‌اند، منتشر شود، برای ایشان عذابی دردناک است (نور/19) (کلینی، 1388ق، 2، 266، 2).

جمع‌بندی

زبان و قدرت تکلم، از جمله نعمت‌ها و موهبت‌های الهی است که هر انسانی به طور فطری از آن بهره‌مند است؛ بزرگترین نعمتی که حتی تصور از دست دادن آن نیز برای انسان، سنگین و طاقت‌فرسا است. علی‌رغم اینکه سخن و گفتار از ارزش و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، اما اگر بجا و درست از آن استفاده نشود، ممکن است دستخوش

آفات شده و در نتیجه، پیامدهای خطرناک و جبران‌ناپذیری را به بار آورد. از جمله آفاتی که از قدیم‌الایام انسان کم و بیش به آن گرفتار بوده، بیماری مهلک «غیبت» است؛ بیماری که علاوه بر پیامدهای فردی، پیامدهای اجتماعی را نیز به بار می‌آورد.

سخنان معصومین، از جایگاه بسیار مهمی برخوردار است و می‌تواند در عبادات، اصلاح اخلاق فرد، خانواده و اجتماع، رشد علم و صنعت و تکامل در ابعاد مختلف زندگی، نقش معجزه‌آسای خود را به منصفه ظهور رساند و سعادت دنیوی و اخروی را به ارمغان آورد. لذا توجه به سخنان گوهر بار معصومین (علیهم‌السلام) راهگشا و راهنمای همیشگی انسانها در مسیر قرب به خدا است.

منابع

قرآن کریم، ترجمه سیدمحمد رضا صفوی

کتاب نهج البلاغه موضوعی عباس عزیزی

کشف‌الرئیه عن احکام الغیبه منشورات الإمام صاحب الزمان؛ عراق: کاظمیه،

مقاله غیبت و آثار سو آن در قرآن و احادیث – محمد حسن صرام مغروز- دانشکده علوم انسانی تربیت مدرس